

SINGER MAGDOLNA

Asszonyok álmában síró babák

Interjúk magzatukat, babájukat elveszített szülőkkel

Összefoglalás ♦ *A perinatális gyász témakörét boncolgató interjúkötetből öt történetet mutatunk be. Az első interjú (A mi fiunk, Robi) egy drámai művi abortusz eseményét mondja el, valamint azt az utat mutatja meg, amelyet a magzatát elvetetni kényszerülő asszony jár be az öntudatlan sodródástól, a kétségbeesett szabadulni vágyástól az eszmélésig, tudatosulásig. A második történet (Asszonyok álmában síró babák) egy különösen sokat szenvedett asszonynak az útját meséli el, aki utána akart járni annak, hogy sorstársai – generációkat átívelően – hogyan küzdöttek meg a vetélések, halvaszülések tragédiáival. A temetés gitárral és táncsal című interjú érdekessége, hogy felmutat egy olyan kreatív megoldást a kórházban hagyott magzattól való méltó elbúcsúzásra, mely pótolhatja az elmulasztott temetést és búcsúszertartást. A negyedik történet (Záporozó kérdések tüzeiben) egy pár hetes kisfiát elveszített édesanya szívós gyászfeldolgozó munkáját kíséri végig. Az utolsó interjú (Fiammal közös életművünk) pedig egy olyan asszony vallomása, akinek sorsát, életútját sorsdöntő módon meghatározta, hogy születendő gyermekeit sorra elveszítette, és egyetlen fia pedig halmozottan sérülten jött a világra. Ez a rendkívül erős asszony azt bizonyítja be, hogy lehetséges a sorscsapások súlya alatt állva maradni, és a fájdalmas tapasztalatot nagyszabású alkotássá nemesíteni.*

A mi fiunk, Robi

Szépen énekeltem, de ahol laktam – kicsi erdélyi faluban – nem volt senki, aki tanítson. Vágytam a városba, határtalan lehetőségek, úgy gondoltam. Szerettem amúgy a falut, a parasztembert, ma is úgy érzem, hogy közöm van hozzájuk. Ők a földdel dolgoznak, részei a természetnek: bölcsek, mindentudók. Elköltöztünk, és hogy a tehetségem ne vesszen el, szüleim úgy gondolták, hogy zenei középiskolába íratnak. Ott azonban elutasítottak: Hová gondolkodok? Mindenféle zenei előképzettség nélkül?

Így egyszerű gimnáziumba jártam, ahol kiváló sportoló lettem, atletizáltam. Hosszú lábaim és a tehetségem az élvonalba röpített. A tanárim javasolták, hogy testnevelési főiskolán tanuljak tovább. No, hát ez sem sikerült, mert magyar voltam, és a nemzetiségieknek csak 2% hely jutott. Sikerült viszont a felkészülés okán megismerkednem leendő férjemmel. Testnevelő tanár volt, hatalmas, kisportolt testtel, és kedvesen szép arccal. Amúgy nagyon hasonlított egy világsztárra, egy sokak által csodált énekesre.

Összeházasodtunk. Nem tudom, milyen az, kettesben élni a szerelmünkkel, mert azonnal jött a gyerek. Azután rohanvást a második. Azt sem tudom, milyen más férfit ölelni, mi csak egymást ismertük meg, de nem bánom, szép ez így.

Akkora lakásban laktunk, mint ez a kis irodai szoba, ahol beszélgettünk. Volt egy kihúzható ágyunk, kinyitva pont a szekrényig ért, ott volt még egy kiságy, na és a babakocsi a kicsivel, amit toltunk ide-oda, mikor mit akartunk elérni: kinyitni a szekrényt vagy kihúzni az ágyunkat. Humorosan fogtuk fel, örültünk, hogy van otthonunk, ha csöpp is. Hanem hát hova tennénk még egy kiságyat? Mert, hogy én mennyire könnyen esek teherbe, azt elképzelni sem tudod! Pedig védekezésből profik vagyunk, hisz erről szólt az életünk! A második kislányom két-három hónapos volt, szoptattam, amikor ismét állapotos lettem. Tudom, hogyan történt, baleset volt. Gumival védekeztünk – ha láttad volna, milyen lehetett kapni akkoriban Romániában, mint a cipőtalp, olyan vastag volt –, mégis kiszakadt. Azután megisméltődött ez a baleset, de akkor már azt hiszem mindegy is volt, megvolt a baj. Tudnod kell, hogy Romániában tiltott volt az abortusz, börtön járt érte. Kétségbeestem: Édes Istenem, csak igaz ne legyen, add, hogy ne történjen ez meg, lehetetlen, hogy megtörténhessen! Hát megtörtént mégis. Most mit tegyek, mi lesz velünk, Uram Atyám! Mondtam anyámnak, kapkodtunk össze vissza. Szóltam testvérnek, unokahúgnak, ennek-annak, mit tegyek, nem tudnak segíteni? Csak suttogva, titokban. És szégyenkeztem csendben a ki nem mondott vádló gondolataik miatt: Ezek nem vigyáznak, ilyen felelőtlenek?

Valaki súgott egy nevet. Elmentem az orvoshoz, aki adott egy injekciót, egyenesen bele a méhembe. Vártam a hatást, reménykedtem. Semmi. Semmi az égvilágon.

Ekkor más tanácsára injekciókúrára kezdtem járni, ami arra szolgált, hogy meghozza a menstruációt. A babám kitartott, de nekem begyulladt az egész méhem. Ő szegény még ehhez a gyulladt méhhez, ehhez a zaklatott otthonhoz is ragaszkodott. A hasam egyre jobban fáj, gyötrelmes volt, a menstruációm azonban csak nem jött meg.

Most voltunk csak igazán kétségbeesve! Ez a baba már nem lesz soha egészséges, annyira meggyötörtük. És egy életen át hordozni a terhet: mi nyomorítottuk meg! Mi lesz velünk, jaj, mi lesz velünk? Ekkor ismét egy rokon jött a segítségünkre. Elutaztunk

Marosvásárhelyre, szüleinkre bíztuk a két csöpp lányunkat. Egy orvos a férjem egy évi fizetéséért elvállalta a műtétet. De mivel az állásával játszott és a börtönt kockáztatta, igen furfangos módon történt.

A megadott időpontban bementem a kórházba. Megtaláltam az orvost, aki levitt egy alagsori helyiségbe, ahol megvizsgált, majd egy váratlan durva mozdulattal egyszerűen letépte a méhfalról a magzatot. Pusztá kézzel a gyulladt méhemről! Az ujjamat haraptam kínomban, hogy ne sikoltsak. Végünk lett volna, lebukunk, ha hangoskodom. Ekkor sebesen fel kellett öltöznöm, és az orvos pánikszerűen kitéssékelt a kórházból. A koreográfia szerint, amikor már nagyon véreztem, vissza kellett jönnöm a kórházba, azzal a történettel, hogy átutazóban vagyok és előntött a vér. A portán nem emlékeztek, hogy korábban is ott jártam. Bementem az ügyeletes orvoshoz, lám, milyen véletlen, éppen az én orvosom ügyelt! A folyosón álltam, reszkető térdekkel. Páni félelemben váraкоztam, rettegtem a leleplezéstől és a rám váró fájdalomtól. Egy nő, ha vérzéssel kórházba kerül, és felmerül a szándékos beavatkozás gyanúja, akkor nem segítenek rajta, hanem hívják a Securitate emberét, aki aztán nem tágít a nő mellől, egyre csak faggatja, mit művelt magával, vagy ha valaki más, akkor ki volt az a személy. A végsőkig elmennek, vagy még azon túl is. Nem egy, nem két asszony, leány halt meg ilyen módon, köztük ártatlanok is, akik spontán vetéléssel kerültek kórházba. Sok nő aztán – akiknél valóban tiltott orvosi műtét történt –, attól félve, hogy ott vérzik el a folyosón a Securitate emberének szeme láttára, inkább elárulta az orvosa nevét. A nőt ekkor megműtik – ha még lehet –, majd az orvossal együtt viszik a börtönbe. Elképzelheted a rettegésemet ott a folyosón! Fájt a durván bántalmazott méhem is, ezért leroskadtam egy betegszállító ágyra. Mellettem ült egy nő, az arca olyan fehér volt, hogy inkább néztem halottnak, mint élő embernek. Jött az ápolónő, rémülten lecibált a hordágyról, vigyázzak, ez a nő feküdt rajta, aki meg fog halni, és nem tudni mi baja.

Előkerült az orvos, megvizsgált. Az abortuszhoz szükséges műszereket lepecsételt szekrényben őrizték, nyomós okkal lehetett csak feltörni, többnyire, ha orvosi konzílium döntött a műtét szükségességéről. Az én orvosom ezúttal egy „ismeretlen átutazó nőn” segített, aki elvérzett volna, ha nem töri fel az ajtót. Az ápolónő megjelent közben, el akarta hívni az orvost máshová, ő azonban rákiabált: Nem látja, hiszen mindjárt elvérzik, nem mehetek! És valóban, hallottam a vérem sűrű cseppenéseit az alattam lévő tálba. Csepp... csepp... csepp... csepp... Az orvos hozzálátott a munkához. Próbálkozott valami érzéstelenítéssel, de a gyulladt méhem ellenállt ennek. Megint a hüvelykujjamat használtam narkotikumnak, abba haraptam minden fájdalmamat és rémületesemet, közben pedig folyamatosan beszélgettem a kislányaimmal. Az orvos kérdezte, mit motyogok? A kislányaim

nevét mondogatom – feleltem. Megkérdeztem milyen nemű a kisbabám? Visszakérdezett, hogy milyen neműek a gyermekeim? Két szép kislányom van, mondtam büszkén, erre ő csak zavartan hümmögött, majd azt mondta, nem állapítható meg még ilyenkor a magzat neme. Pár órát bent tartott a kórházban. Mérgelődött; ha tudja, hogy ez ekkora gyerek már, nem vállalja. Mire ugyanis a sok hercehurca után hozzá kerültem, majd négy hónapos volt a baba.

Egy hétig kellett még a városban maradnom. Férjem velem volt, szerető aggodalommal gondozott. Az érzéseim? A szégyen, csak a szégyen. Aztán hazautaztunk végre a lánykáinkhoz. Szoptatni már nem tudtam, elapadt a tejem. Amíg küzdöttem a terhesség ellen, nem gondoltam a babára. Csak magamra, a kétségbeejtő helyzetemre, a szörnyű csapásra, hogy két parányi gyermek mellé még egy jöjjön, amikor szinte gyermekágyas voltam még, és emellett se lakás, se jövedelem. De főképpen a szégyen uralta érzéseimet, hogy felelőtlen embernek tartanak, aki csak úgy nyakra-főre csinálja a gyerekeket, és csak menekültem, menekültem! Kapkodtam fűhöz-fához, nem gondoltam a kis élőlényvel a méhemben. A terhességre gondoltam, mint szörnyű állapotra, mint egy fatális balesetre, egy csapásra, ami érte kis családunkat, és amit mindenáron meg kell oldani! Folyton arra gondoltam, miért pont én, miért pont velem történik ilyesmi? A magzat, mint élő emberke nem létezett, egy sűrű, nehéz függöny volt előttem, magam húztam az arcom elé, hogy ne lássam, így ne fájjon, hogy el tudjam viselni.

Anyámnak, nővéremnek elmeséltem, min mentem keresztül, sírtunk mind a hárman. Anyámnak majd a szíve szakadt meg: Jaj, gyermekem, jaj édes gyermekem! – ezt hajtogatta. Később az unokatestvérem, aki összehozott az orvossal, elmondta, hogy kisfiam lett volna, neki megmondta az orvos. Sajnáltam, hiszen mindig is vágytunk egy fiúra, de igazán mélyen nem rendített meg sem a veszteség, sem az, hogy megöltem egy életet.

Felgyógyultam, és lassan túltettem magam az eseten. Nehéz idők voltak, hiszen emlékszel, a diktatúra évei. Egy liter olaj, egy kiló cukor járt egy főre havonta. Mindenért külön meg kellett harcolni. Persze, megvoltak a kiskapuk is. Aki tejfeldolgozó gyárban dolgozott, az tejet, sajtot lopott ki a gyárból, aki húszüzemben, az húst. Fel kellett kutatni a beszerzési forrásokat, és sok-sok pénzért megvásárolni a szükséges élelmiszert. Nap, mint nap vásárolni, előállítani a főtt ételt, mosni, takarítani a családra, komoly munka volt.

Férjemnek megbízható, jó állása volt, így lassan a nehézségek ellenére is előreléptünk, nagyobb lakásunk is lett. Magyarországról tablettát szereztünk be, végre biztonságban éreztem magam. A párom nagytermészetű ember, minden este a karjába vett, még ma is, pedig már hatvan felé jár.

Időnként orvosi utasításra egy hónap szünetet tartottam a tablettaszedésben. Egy ilyen alkalommal, a férjem éppen kiküldetésben volt. Amikor hazajött, már egy hete szedtem ismét a fogamzásgátlót. Azt remélte, már nem lehet baj, de tévedett, azonnal állapotos lettem, bár ezt akkor még nem tudtam. Elutaztunk nyaralni. Otthon felejtettem a tablettáimat, milyen szerencse, hiszen már állapotos voltam.

Őt sem akartuk. Már megkaptuk az időpontot, amikor elvégezték volna a műtétet. Ekkor apám azt mondta: Ne félj kislányom, szüld meg, fel tudjuk nevelni! Fiú lesz, meglátod, és ha nagyocská lesz, megtanítom bokszolni! Nagy nevetve jókorákat húzott az öklével a levegőbe.

Hát így született meg a harmadik kislányom. Bokszolni nem tanult meg, de neveltük boldogan a másik kettővel együtt. Az én életem, az én világom a családom volt. Nem lehettem az, akivé válhattam volna. Sem énekes, sem sportoló, sem pedig pedagógus, mert az is kiderült, van hozzá érzékem. Dolgoztam rövid ideig fogyatékkal élőkkel, szóra bírtam olyan kislányt is, aki még soha nem szólalt meg. Sajnos hiányzott az iskolám, meg bevallom, megterhelő is volt számomra, nem folytathattam. A családomnak szenteltem az életemet. A gyermekeim az én kincseim, és a jó férjem, aki még ma is úgy szeret engem, mint hajdanán. Legkisebb lányom operaénekesnő, nézd, ez a CD-je készült el most, ez a gyönyörű lány a fotón, ez ő. A középső matematikus, a legnagyobb pedig építész. Itt ez a családi kép, mindannyian itt vagyunk, a három széplányunk, a férjem, meg én.

Átjöttünk Magyarországra, pár éve már itt élünk. Szépen, békében. Kisunokáim is vannak már, nézd, hát nem gyönyörűek? Ők a mindenem, a családom. Hanem hát, utolért a gyász, a büntetésem. Amikor a nagylányaim áldott állapotba kerültek, akkor boldogságomban napról napra követtem a Születésház internetes oldalán a magzat fejlődését. És akkor tört fel bennem a fájdalom. Láttam, hogy az a sejtelmes lehetőség, ami alig képzelhető el még életnek, igen hamar kicsinyke kis emberré válik. Egy négy hónapos magzat hossza már tizenhat centiméter, kialakult a csontváza, kifejlődött a keze, lába és a belső szervei, vékony, finom bőr borítja a testét, és nemi szerveiről már megállapítható, hogy fiú-e vagy leány. Csukott szemmel lubickol, hüvelykujját a szájába helyezi és cumizik. Érez és remél is talán, várakozik, és bízik az anyjában. Jaj, ezután nem tudtam már nézni a képeket, a rajzokat. Letakartam, csak a szöveget olvastam, de mindhiába. Ott kísértett a felismert rettenet, hogy mit tettem. Elpusztítottam egy életre készülődő, drága kis lényt. Újra és újra erővel kellett elúznöm a gondolatot, annyira elviselhetetlen volt számomra.

De ez nem minden. Tavaly októberben a nagyobbik lányom elvitt a Születés Hete rendezvényre. Megmutatta a Sírátószobát. Bementem. És ekkor úgy szakadt fel belőlem a fájdalom, mint egy vulkánból a láva, megrendítve és meglepve engem: ez ennyire fáj?

Dehogyan tudtam én bármit is csinálni a javasolt feladatokból, levelet írni a babámnak vagy rajzolni, gyertyát gyújtani, hiszen úgy fájt, úgy fájt, nem tudtam, nem. Csak egy felirat jutott el a tudatomig: Ha segítségre van szükséged, fordulj az itt tartózkodó tanácsadóhoz. Zokogva leroskadtam egy székre. Te ott ültél kicsit távolabb, valakivel beszélgettél. Megláttad, hogy szenvedek, és odajöttél: Segíthetek, beszélgetünk egy kicsit?

És akkor elmondtam, hogy volt egy kisfiam, akit megöltem.

Látod, milyen furcsa, sosem gondoltam, hogy évtizedek óta börtönbe zárva él bennem egy megbabolózott, bilincsbe vert szörny, egy vulkánlakó, és főként azt nem sejtettem, hogy ha kiszabadul, kíméletlenül elragad engem is. Hát akkor, ott, elszabadult ez az erő...

Most már jobban vagyok, már kis felmentést is tudtam magamnak találni, ez kell nekem a túléléshez. Tudod, azt képzelem, azért kettőn áll a vásár. Ő is döntött, nemcsak én. Mindketten a halált választottuk, ő is, azzal, hogy nálam kopogtatott, tudván, milyen sors vár rá. Gyenge vigasz, tudom, sántít is, de segít nekem mégis valamennyire.

Csak valamennyire. Mert nagyon fáj. Azt olvastam valahol, hogy a nők többsége nem maga miatt választja az abortuszt. Vagy a férje, a családja akarja, vagy előítéletek, megvetés, szégyen, kizártság miatti félelem hajszolja a műtőasztalig. És tudod, mit mondom neked? Ha akkor a férjemen kívül a családomból mellém áll valaki, mint a kislányomnál az apám, ha akkor csak egy kicsi kis reményt ad valaki, ha nem kellett volna szégyenként megélnem az újabb gyermekáldást, szaporodó oktalán állatnak éreznem magam, akkor dehogyis vettem én el! Csak egy picit biztatás, egy intés, apró jeladás, csak egy engedélyadás hiányzott. Most lenne egy nagy fiam is. Három lányom és egy fiam. Róbertnek neveznék. Itt ezen a képen, a három gyönyörű lányunk mellett ott állna ő is. A mi fiunk, Robi.

Asszonyok álmában síró babák

Köszönöm, Magdikám, jó lesz beszélgetni. Az én történetemben benne van nagyanyám, anyám összes szenvedése is. Az asszonyi sors, ami ugyanaz volt a háború előtt, a háború alatt és a Rákosi korszakban, alig változott mára. Anyám azt mondta, a megölt kisgyerekek ott sírnak az asszonyok álmaiban, s nem tudja az anya megszoptatni őket. Én nem öltem meg őket, maguktól mentek el, mégis sírnak az álmaimban.

Az én családom, a felmenőim sokgyermekes családok voltak. Anyai ágon dédszüleim tizenegyen voltak, apai ágon huszonkét gyermeket neveltek. Igen dolgos polgári családok, akiknek a mézárszékükben vagy a szállodájukban a gyermekek is kivették a részüket a munkából.

Nagyszüleim már nem tudtak, nem mertek sok gyermeket vállalni. Amit nagycsaládos ősöktől továbbörökítettek, az a családi összetartás, és az anyai önfeláldozás volt. Édesanyám is ezt vitte hozományba, amikor férjhez ment. És itt jövök én a képbe, mert rövidesen jelentkeztem édesanyámnál, megszületésemben reménykedve. Egy kisbaba vállalásához azonban bizalom kell az élethez, ám 1941-et írtak ekkor, így a küszöbön álló háború árnyékot vetett erre a bizalomra. Szüleim mégis vállaltak engem, de félve, aggódva, a gyermekvárás örömébe belekúszott a félelem.

Az óvóhely volt a világ, amelyben eszméltem, ez volt életem első éveinek színtere. Még csöpp gyermek voltam – mindössze három éves –, amikor anyámmal olyasmi történt, ami azelőtt soha. Először vetette el a babáját. Emlékszem rá, bármilyen hihetetlen. Az eltűnése, majd a visszatérése, a számomra nehezen érthető beszélgetések –, mind megmaradtak bennem. Az elkövetkező években megismétlődött az eset, és én a nyiladozó értelmekkel még többet felfogtam. A család, az ismerősök asszonyai között beszédtema volt a nem kívánt gyermek és annak következményei, és én jártamban-keltemben hamar részesévé váltam ennek a nagy közös gondnak.

Ahogy felserdültem, már nyíltan beszélgettem anyámmal. Kérdeztem, nincs-e erre valami más megoldás? Nem lehet megelőzni a bajt? Anyám semmi biztatót nem tudott mondani. Éppen ezért, mivel akkoriban nem ismertek igazán hatásos védekezési módszert, az asszonyok sorsuk természetes – bár szörnyű – velejárójának tekintették az abortuszt. Szemérmes nagyanyámat is faggattam. Akkoriban a bába feladata volt segíteni a bajbajutott asszonyokon. Nagyanyám csak annyit mondott nekem: jött a bába, ő a fal felé fordult, a bába valamit csinált, és megtörtént, aminek meg kellett történnie. A bába nem ítélkezett: jött szorgalmasan az asszonyokhoz, ha kisbabát kellett világra segítenie, de jött akkor is, ha feladata ennek éppen az ellenkezője volt.

No, én ilyen tudással mentem neki az asszonyi életemnek, és vittem az asszonyok nehéz batyuját magammal. Férjemhez szenvedélyesen vonzódtam, sőt, vonzódok ma is, pedig már réges-rég elváltak útjaink. Házasságunk nyolcadik évében megszületett a kisfiúnk, majd egy év múlva mindannyiunk örömeire ismét azt vettem észre, hogy babát várok.

Négy hónapos volt a kisbabám, amikor váratlanul elvetéltem. A konyhában történt, erős szülőfájások jöttek, majd előtört a vér. Iszonyodva kiabáltam a férjemért. Leültem, magam elé tettem egy lavórt, és megszülettem a magzatot. Ültem az élet és halál küszöbén, ott, ahol még nem dőlt el semmi, és még választható a jövő, csak akarnom kell, és visszahozhatom ezt a kis életet. De közben tudtam valahol már, hogy mindez illúzió, már megtörtént, ami megtörtént, jóvátehetetlenül elvégeztetett. Lelkiismeret-furdalást éreztem, mintha valami

súlyos bűnt követtem volna el. Becsomagoltuk a kis testet, és vittük magunkkal a kórházba a mentővel. Nem tudtuk, hogy mi mást tehetnénk. Rémültek voltunk és zavarodottak. A nagylányom már okosabb nálam. Nemrégén történt vele, hogy alig két hónapos babáját elvetélte otthon. Méltó módon eltemette, elbúcsúzott tőle. Mi lett az én babám sorsa, nem tudom. Fizikailag persze sejtem, de nemcsak a kis testére gondolok.

Egészségileg hamar felépültem, nem kellett egészségügyi kaparás sem, rendben voltam teljesen, jöhöttem haza másnap a kisfiamhoz. A könnyeimet elvetélt magzatommal együtt a kórházban hagytam, nem akartam, hogy kisfiam egy zokogó anyukát kapjon vissza, de a szívemben hordtam a fájdalommat tovább. Azt hittem nem lehet több gyermekem, elveszítettem a bizalmamat. Az, hogy ilyen csapás is megtörténhet velem, készületlenül ért.

Úgy gondoltam, számomra bezárult a lehetőség, hogy újra kisbabát ölelhessek, szoptathassak. Soha többé nem tudom már kistestvérrrel megajándékozni a kisfiamat és a férjemet. Mégis, amikor egy év múlva ismét állapotos lettem, megérintett a remény. Nem tudhattam, hogy összesen négyszer kell elviselnem azt, ami egyszer is sok egy asszony életében.

Ez a baba csak két hónapot élt. A Balatonban fürödtünk a gyerekekkel – a húgom kislánya is velem volt –, amikor a vérem megfestette a vizet körülöttem. A gyerekek csodálkozva kérdezték, mi ez. Én tudtam. Szaladtam ki a vízből, és mentem be a helyi kórházba.

Összetört megint a lelkem. A kisfiam segített felépülni, hiszen a vele való törődés, játszás, hancúrozás nem tette lehetővé, hogy láthatóan szomorkodjak. Meg akartam azonban érteni, mi történik velem, miért sújt engem ezzel az élet. Az orvosok semmit nem tudtak, rendellenességre nem derült fény. Vajon más asszonyokkal is előfordul ez? Ha igen, hogyan élük túl, hogyan folytatják az életüket?

Férjem sokat volt távol, mozgalmas közösségi életet élt. Nála tíz évvel fiatalabb, lelkes ifjakkal igyekezett megváltani a világot. Csapatostul, motorral járták az országot. Jó ügyekben szorgoskodtak, baj csak az volt, hogy nekem ebben nem volt helyem. A párom jóképű volt, jó eszű, művelt, szellemes, és bizony igen-igen vonzó, nem csoda, ha körülrongták a nők. Korrepetálás ürügyén sokszor ült nálunk egy-egy lány, aki férjem segítségét kérte, és aki látni valóan rajongott érte. Férjem biztatott, találjam meg én is a magam érdeklődését, alakítsam ki a saját társaságomat. Én arra vágytam, hogy vele legyek, de ez nem volt lehetséges. Barátokat nem kerestem, de izgatott a női sorsok rejtélye. Ekkoriban már újra dolgoztam – pedagógus voltam –, és iskolánkon keresztül felvettem a kapcsolatot különböző vidékek kisvárosainak, falvainak református papjaival, abból a célból, hogy megismertessen a helybéli asszonyokkal.

Időnként felkerekedtem, és kisfiammal együtt elutaztam. Így kerültem mindig más és más vidékre, ahol összebarátkoztam a lelkésszel, és rajta keresztül az idősebb, sokat tapasztalt asszonyokkal. Egyre több nővel sikerült beszélgetnem, akiknek mindegyike szíves örömet mesélte el szüléseit, vetéléseit, abortuszait. Rácsodálkoztam, milyen élesen megfigyeltek minden részletet, mennyire hűen képesek visszaidézni a szüléseiket. Egyik érdekes, számomra sokat jelentő történet például egy parasztasszonynak a szülése, aki kiment dolgozni a földekre, és ott szülte meg a váratlanul érkező kisbabáját. A legfelső szoknyáját felhajtotta, beletette az újszülöttet, majd hazaindult. Nem tehetett mást, egyedül volt. Amikor hazaért, a csecsemőt letette a szoba sarkába, majd elájult. A köldökzsinór még mindig összekötötte őket.

Arra ébredt, hogy szólongatják, és hogy valaki sír a sarokban. A gyermek volt, aki akkor éledezett, át volt fagyva szegényke, de kezdett magához térni. Ez a baba széles vállú, hatalmas legénnyé növekedett, büszkeségére az anyjának. Nagy hatással volt rám a történet. Megmaradnak csecsemők reménytelen helyzetben is, és meghalnak mások, ez az élet része. Kicsit elfogadóbbá váltam saját sorsom iránt.

Ismét állapotos lettem. Egy téli napon óvodás kisfiammal sétáltunk a hegyekben, boldoggá tett bennünket a hó. Egyszer csak azt éreztem, nedvesedem. Véres váladékot pillantottam meg a fehérneműmön, amikor elbújtam, hogy pisiljek. Sejtettem, mit jelent: három hónapot élt a remény.

Az újabb gyermekáldásnál már nem bíztam. Ahogy lesz, úgy lesz. Dolgoztam az iskolában, és végeztem a dolgomat otthon is. Lesz, ami lesz. Teltek a hónapok, a baba maradt velem, és bennem minden eltelő nappal bátorságot nyert a remény.

Már öt hónapos volt a baba, amikor elfolyt a magzatvíz. Szaladtunk férjemmel a kórházba. Az orvos kimondta, amit magam nem mertem elhinni: nincs életjel, valószínű, hogy elhalt a magzat. Mégis, az orvos azt kérte, menjek haza, feküdjek, vigyázzak, ne mozogjak, ne erőlködjek, és majd meglátjuk. Így tettem. Feküdtem ágyamban, koporsó testemben halott kisbabámmal. Az álmaim gyötrelmesek voltak. Kisbabám éhes volt, ételért sírt, és én nem tudtam őt megszoztatni.

Teltek-múltak a nehéz napok és a súlyos éjszakák. Várhoztam, ebben a lelkiállapotban, ágyamhoz láncolva, miközben az áldozathozatal értelmetlennek tűnt. Testemre iszonyodva tekintettem, valóban úgy éreztem, élő koporsója vagyok egy halottnak. Egy napon tetőfokára hágott a borzalom: kicsúszott belőlem egy köldökzsinór darab: méteres hosszan lógott a térdemig, mint egy bomló, oszló tetemnek a része. Tisztátalannak, taszítónak éreztem testemet, iszonyodtam tőle, mintha magam is része lennék ennek az oszlásnak.

A kórházban elaltattak, hogy megszabadítsanak ettől a rettenettől. Az aneszteziológus a fejemenél volt, amikor hallottam, hogy baj van. Váratlanul külső szemlélője lettem a testemmel való bajlódásnak: láttam, ahogyan az orvos a hasamra mért ütésekkel próbálja a méhlepényt távozásra bírni, majd az altatóorvos figyelmeztetésére abbahagyja. De én ezzel már nem törődöm, elhagyom a szobát, és ködszerű légben sebesen repülök tovább, mindaddig, amíg egy jóságos szempárral nem találkozom. Átjár a boldogító érzés: minden jó, pont így jó, én is jó vagyok, megtettem mindent, ami tőlem tellett, elfogadnak, szeretnek. Annyira jó ez a hely, hogy vissza sem akarok jönni soha többé. De nem maradhatok. Neked még dolgod van, mondja a szempárhoz tartozó hang, és én elfogadom, ha ő mondja, akkor annak úgy kell lennie.

Közben a férjem élte a maga életét, de ellátta a kisfiúnkat becsülettel, és jött is hozzám látogatni. Kinéztem a kórház ablakából, és azt láttam, jön az én szerelmetes férjem, fogja a kisfiunk kezét. De ki fogja a másik kezét? Margit, közös barátunk. Egyforma nadrágban vannak, az én páromon, aki soha nem adott az öltözködésre, egy fess nadrág van, Margiton ugyanolyan. Mondták, ne aggódjak, Margit ott alszik, amíg én kórházban vagyok, Margit mindent ellát, Margit mindent elrendez. Amikor hazamentem, Margit maradt. Pihenjek nyugodtan, mondták, Margit majd segít nekem mindenben.

Jött a Karácsony, otthon voltunk. Margit előttem ölelgette és puszilgatta a férjemet. Próbáltam jó képet vágni a dolgok alakulásához, de ezt már nem bírtam, bementem a fürdőszobába, és elzokogtam a fogkeféknek szomorú életemet. Gondoltam, én még egy ilyen együttlétet, soha! Szilveszterkor elmentek otthonról. De hiába. A magamra hagyatottság még fájdalmasabb volt.

A párom persze próbálta velem megbeszélni a kapcsolatunkat, javasolta a válást is, de én hallani sem akartam róla. Ekkor ő megpróbált engem más férfiak felé terelgetni. Ismerkedjek, éljek – mondta, hiszen ő már nem ugyanúgy a férjem, másra vágyik. Én nem akartam, őt szerettem, utána epekedtem. Végül nem bírtam a szenvedést, kötélnek álltam. Egy festőművész volt a választottam. Együttlétünkben azonnal baba lett, és milyen érdekes, egy olyan baba, aki kitarzott végig: megszületett a második gyermekem egy másik férfitől, ő a kislányom, Zsófi.

Nagy volt a zűrzavar. Én aludtam az egyik szobában a festővel, a férjem a másikban egy új nővel. Az én kapcsolatomban tisztavirág életű volt. Nem volt választásom, a férjemet szerettem eltéphetetlenül, őt sírtam volna vissza mindenáron. A festő jött rendszeresen a kislányához. Talán, ha nem ilyen jó apa, soha nem válunk el a férjemtől. Mert egyszer csak eljött a nap, amikor végleg elhagyott a párom.

Gyászoltam sokáig, még egy év múlva is ott tartottam, hogy a legkisebb dologra elsírtam magam. Az utcán, a boltban, az iskolában... bárhol és bármikor. Asztaltól elváltunk, ágytól nem egészen. Volt egy jelünk: ha odaadta a kezembe a lakáskulcsát, az azt jelentette, hív magához. Ha nem értem rá, szó nélkül nem vettem át. Hogy ne legyen sértődés. De ráértem. Mentem, futottam. A mai napig ugyanúgy vonzódok hozzá, mint szerelmünk első hónapjaiban.

Nemrégien megnősült. A jó kapcsolatunk megmaradt, barátok vagyunk. Én nem mentem férjhez, soha nem találnék olyat, mint amilyen ő volt nekem. Érdekes munkám van, és sokirányú az érdeklődésem. Legfőképpen azonban anya vagyok. Az édesanyám önfeláldozó módon nevelt bennünket, ő is ezt kapta az anyjától, ezt vitte tovább. Én magam is ezt teszem, még ma is, hogy felnőttek a gyerekeim, elég egy telefonhívás, egy fél mondat, és már szaladok is.

Két gyermekem van, akik felnőttek, de érzem, hogy vannak még valahol gyermekeim. Az álmaim üzenik ezt. Hiába éltem egész életemben a gyerekeimért, hiába vagyok ma is áldozatkész édesanya, álomban újra és újra megjelennek síró gyermekeim, és én nem etetem meg őket. Reggelente, az álmok ködéből felderengve a szívemig hatol a sejtés: ők az én meg nem született gyermekeim.

Temetés gitárral, tánccal

Férjem olyan, vallását komolyan vevő, katolikus családból származik, ahol mindenütt négy gyerek született, és mint valami hagyományt vitték tovább ezt a születésszámot. Így nem meglepő, hogy férjem a két kisfiunk után szeretett volna még folytatást. Kérlett, hogy legyen egy újabb baba. Én nem zárkoztam el ettől, de szerettem volna előbb a pszichoterápiás szakvizsgámat letenni.

Körzeti orvosként dolgoztam, ami nem volt egyszerű vállalás a három és négy éves fiaink mellett. Állandó készenlétben éltem, bármikor csenghetett a telefonom vagy a kapucsengő. Számtalanszor kellett a vasárnapi ebéd feltárlását abbahagyva beteghez futnom. Persze lehetett volna ezt másképpen is, de nem voltam képes rá. Betegeimmel a kapcsolatomban több volt, mint átlagos körzeti orvosi kapcsolat, számomra a lelki oldal épp olyan fontos volt, mint a fizikai. Sőt, mi több, rájöttem, hogy az én igazi hivatásom éppen a lelki szenvedések enyhítése. Elvégeztem egy négy éves pszichoterápiás képzést, majd ledolgoztam a fél éves kötelező klinikai gyakorlatot is. Már csak a szakvizsga volt hátra.

Saját vágyamat háttérbe szorítva mégis engedtem férjem unszolásának, hiszen ő, és a házasságom, a családuk fontosabb volt számomra, mint a hivatásom. Két hét sem telt el azonban a babavárás időszakában, amikor férjem már más hangokat ütött meg. Tulajdonképpen nem kell neki ez az újabb gyermek. Házasságunk válságba került. Vidéken laktunk, férjem feljárt Pestre dolgozni. Egyre kevesebbet járt haza, amit sem a munkája, sem a távolság nem indokolt. Hétfvégék teltek el úgy, hogy felénk sem nézett. Megingott a biztonságom, és örömteli babavárás helyett aggódva néztem a jövőnk elé. Nincs kiszolgáltatottabb az oltalmat, biztonságot kereső, gyermeket váró anyánál.

Kisbabám meg csak nőtt-növekedett a méhemben, és igen hamar rugdalózni kezdett. Ez a virgonc mozgás mindvégig jellemző volt rá. Ultrahangos vizsgálaton megtudtuk, hogy kislány érkezik a két fiú után. A Szentek élete című könyvből választottam neki nevet. Felnyitottam a könyvet – néha használok ilyen eszközöket –, és ahol kinyílt, arról a szentről neveztem el kislányomat. Szent Kingánál nyílt ki a könyv, így Kinga lett. Nem tetszett ugyan, hogy Szt. Kinga rövid életű volt, de igyekeztem elsiklani felette, és inkább a személyiségére, az önfeláldozó életére összpontosítottam.

Férjemmel megpróbáltuk megmenteni a házasságunkat, párterápiára kezdtünk járni.

Boldogtalan voltam, de hogy mennyire az, az csak az álmaimon keresztül tudatosodott bennem. Álmomban a gyönyörű, régi parasztházunk füstökonyhájában lógó vasláncra kötöttem fel magam, két alkalommal is.

Ötödik hónapban voltam már, amikor egy este Kinga minden eddiginél viharosabb mozgásba kezdett, majd váratlanul elcsendesedett. Ez a szokatlan csend másnap is tartott, sőt az elkövetkező napokban, de erről a vészjósló üzenetről valahogy nem akartam tudomást venni. Utaztam Pestre a párterápiára, végeztem a munkámat, mintha mi sem történt volna. Ez a viselkedés is az önpusztító tendenciát igazolta részemről, ahogyan az álmaim is: nem jutott el a tudatomig, hogy veszélyben az életem. Egy hétnek kellett eltelnie, mire be mertem magamnak vallani: nagy baj van. Szombati nap volt, amikor szóltam a férjemnek, valami nincsen rendben. Szaladtunk a faluban lakó nőgyógyászhoz, akivel baráti viszonyban voltunk. Kislánya születésnapjára otthagya sietett velünk a közeli város kórházába.

Az ultrahangos vizsgálatnál lehervadt a mosoly az arcáról: A kisbaba meghalt! Fiaim, és férjem is körülálltak engem a vizsgálatnál, izgatottan lesték a kistestvért a monitoron keresztül.

A kijelentés mozdulatlaná dermesztette bennük a ficánkoló örömet.

Az orvos már haza sem engedett, már az életem forgott veszélyben. Egy hete halott magzatot hordok a testemben! A gyerekeket férjem gyorsan elhelyezte, nekünk pedig

elkezdődött a küzdelem. Attila szeretettel támogatott engem, itt, és most nem az a férj volt jelen, aki eltávolodott tőlem, és a családjától.

Kaptam egy injekciót, az egyetlen, amellyel a kórház rendelkezett. Sajátossága ennek az injekciónak, hogy két órás várakozás után egy négy órás intervallumban fejti ki a hatását, indítja be a szülést, erősíti fel a fájásokat. Ha ez alatt az időszak alatt nem sikerül kellő eredményt elérni, újabb injekcióra van szükség. Velem ez történt, hiába volt a küzdelem, a görcsök, a derékfájás, nem volt elegendő ahhoz, hogy megszülhessen a magzatot. Ott álltunk kétségbeesve, emlékszem szombat volt, késő este lett közben, és elfogyott a remény, hogy a kórház egyetlen injekciója segítsen. Sikerült telefonálásokkal elintézni, hogy egy budapesti kórház adjon kölcsön, Attila szaladt is volna érte. Én azonban elképzelhetetlennek tartottam, hogy megváljak a férjemtől, és négy órán keresztül nélkülözzem őt. Lelkiállapotunkat tükrözi, hogy fel sem merült bennünk az az egyszerű megoldás, hogy pesti rokonainkat, barátainkat kérjük meg arra, hogy – fele idő alatt – hozzák el a megváltó gyógyszert.

Orvosként tudtam, hogy ez a vakcina nem szintetikus anyag, hanem olyan, amelyet a szervezetünk is képes előállítani. Olyannyira nem tudtam még a gondolatát sem elviselni, hogy magamra hagy a párom, hogy eltökéltem: mindenáron megszüloom a kisbabámat! Kértem az orvost, hogy adjon nekem még két órát! Ő megengedte, és hazaugrott a gyermeke születésnapjához immár csak kedves emlékéhez, természetesen azzal, hogy ha kell, percek alatt visszajön.

Ketten maradtunk Attilával, kétségek közt egy közelgő éjszakával előttünk. Itt aztán volt minden, ami érzelmekben elképzelhető. A szenvedélyek szeszélyes sodra mindent felhozott: gyűlöletet és szeretetet, összetartozást és végtelen magányt, ragaszkodást és elengedést. Az érzelmeink úgy hánytak vetettek bennünket, mint félelmetes hullámok a könnyű kis csónakot, és mi védtelen utasként nem is remélhettük a tenger elcsendesedését.

A vajúdás segédeszközei – a bordásfal, a nagy labda – groteszkül hatottak szenvedéseim közepette, hiszen ezek a kisbabák megszületésének a segítői. Halott magzatom világra hozásához oda nem illő díszleteknek tündek. Férjem hangosan zokogott, én pedig hirtelen megéreztem, tetten értem a pillanatot, amikor elengedtem a babámat. Felocsúdtam végre, és elkezdtem küzdeni az életemért. Most tudatosult bennem, hogy ha meghalok, anya nélkül maradnak a kisfiam. Megkezdődött az igazi vajúdás. Nem tudtam, de magzatom elengedésével együtt megtörtént a házasságom, férjem elengedése is. Hiszen házasságom is halott volt már, csak nem akartam tudomásul venni, mint ahogyan kisbabám halálát sem.

Megszületett a kislány, nyakán a háromszor rátekeredett köldökszinórral, feketén, kiszáradva. Attila látta, én nem tudtam megnézni. Hátrahanyatlott fejemhez hamar odatették

az altatógázt, és én öntudatomat veszítettem. Attila szerint lett volna módom megnézni a magzatot, de nem akartam. Nem tudom, nem emlékszem. Kikapartak, fertőtlenítették a méhemet, amelyből egy héten át nem engedtem el halott gyermekemet.

Mintha álmaid üzenetét Kinga valósította volna meg: felakasztotta magát.

Amikor magamhoz tértem, a kórházi ágyam mellett az orvosom állt. Első kérdésem ez volt: Mikor szülhettek egy másik babát? Könnybe lábadt a szeme: A feleségemnek is ez volt az első kérdése! Ekkor tudtam meg, hogy alig egy éve hasonló megpróbáltatást éltek át a feleségével.

Rettenetesen fáj a veszteség. Az az érzés volt a leguralkodóbb bennem, hogy ez nem maradhat a nőiségem legszebb aspektusának: a fogantatásnak és szülésnek az utolsó epizódja.

Amikor hazamentem, gondolkodtam azon, hogy a fiainkat ért veszteséggel is kellene valamit kezdeni. Hónapokon keresztül abban éltek, hogy kistestvérük születik, egy kishúguk, akit nagy szeretettel és kíváncsisággal vártak. Sokkoló volt számukra az ultrahangos vizsgálat, majd az én kórházba kerülésem. Szerettük volna eltemetni a kislányunkat, kértük a holttest kiadását, de az orvosunk lebeszélte erről. Azt mondta, a búcsú másképpen is megtörténhet.

Ez a mondata megragadott. Megterveztem egy rítust, amely hozzásegít mindannyiunkat a méltó elbúcsúzáshoz. Elmondtam a gyerekeknek, hogy azokat, akik elmennek örökre, el kell temetni, és el kell búcsúzni tőlük. Férjem nagyon ügyes ezermester, a fiúkkal együtt szép fa fejfát faragott, majd beleégették a feliratot: Kinga, élt 18 hetet. Hatalmas kertünk volt, az akkor virágzó összes virágot leszedtük, és a fejfához hordtuk. Főleg a fiúk szorgoskodtak, köveket hordtak a „sírra”, a virágokat elhelyezték a fejfán és körülötte. Ajándékokat készítettek kishúguk számára, amit becsomagolva a kövekre helyeztek. Bár a „temetési” szertartást én indítottam el, de a kereteket szabadon hagytam, így a gyerekek spontán megnyilvánulásai is teret kaptak. Attila gitározott – katolikus templomi zenét –, a fiúk pedig lassan táncolni kezdtek. Körbetáncolták a keresztet, nézd, fénykép is készült róla. Látod, milyen átéléssel, odaadóan táncol a kisebbik fiunk? És a nagyobb is, mennyire jelen van, mennyire komolyan veszi! Rajtunk kívül csak édesanyám volt velünk, ő nagyon sírt, a mi fájdalmunk láthatatlanabb volt.

A gyerekek különös módon viselkedtek a következő napokban. Előkotortak például valami rég elfeledett jelmezt, egy pillangót, amelyet napokig viseltek. Ugye nem kell magyaráznom, hogyan van kapcsolatban a lélek, a halál szimbolikája a pillangóval? Lepkeszárnyakkal a hátukon sokszor mentek a sírhoz és folytatták a táncot, de énekléssel és versmondással is kedveskedtek kishúguknak. Az ajándékokat kicsomagolták, úgy tették vissza

a fejféhoz. Azt láttam, komoly, ösztönös, spontán gyászfeldolgozó munka folyik bennük, és ez lenyűgözött.

Férjemmel megbeszéltük, hogy a család is felköltözik Pestre. Anyai nagyanym örökségeként rendelkezünk egy kis lakással, Attila is itt lakott, amióta a munkája Pesthez kötötte.

Amikor a gyerekekkel megérkeztünk a lakásba, üresen találtuk. A férjem aznap elhagyott bennünket. Jelenlétét még szívszorítóan érzékeltük a szobában: éppen befejezte a gyerekek emeletes ágyának készítését, a faforgácsok eltakarítatlanul heverték a földön, a levegőben a fűrészpor szemcséi táncoltak. Ott álltam elgyengülve a szobában, orromban a fűrészpor illatával, és néztem, ahogyan a gyerekek viháncolva – mit sem sejtve –, birtokba veszik új otthonukat. Nem tudtam, mi lesz velünk, hogyan folytatódik az életünk tovább?

Egyszerre két veszteség feldolgozásával kellett megküzdennem: gyermekem és házasságom elvesztésének gyászával.

Egy év múlva, egy pszichodráma csoportban sikerült Kinga elvesztésének végső feldolgozása. Felszakadtak a sebek, zokogtam, de sikerült megértenem, mi volt a célja az ő jövetelének. Segített a házasságomban az elszakadásban: ez volt az ő küldetése. Attilát ott, akkor engedtem el, amikor őt megszülttem.

Elérkezett az ideje annak is, hogy Kingához fűződő kapcsolatunkban továbblépünk. Fiaim közben nőttek, okosodtak, már voltak elképzeléseik arról, hogy hová tűnik a távozó lélek, milyen új feladatok – esetleg életek – várnak rá. Úgy éreztük, a sírja, a fejfa teljesítette küldetését. Egy újabb gyönyörű szertartás keretében elégettük a fejfát. Erről is készültek fotók, köztük egy egészen különleges. Ezek a vérvörös körök a levegőben egy felizzított pálca körkörös mozgásának továbbgyűrűző nyomai. Fotós szakemberek szerint különleges kép, az éles kontraszt adja a rendkívüliségét: a fekete háttérből kirajzolódó fényvonalak meglepő élességgel tűnnek elő.

Hat évig éltem egyedül a gyermekeimmel. Megtanultam, hogyan álljak meg a magam lábán, megerősödtem, és sikerült megvalósítanom az álmomat is: azzal foglalkozhatom, amit a legjobban szeretek. Pár éve megtaláltam a társamat is, így elmondhatom, hogy minden téren rendeződött az életem. Volt férjem is megnősült, két fia született, majd őket is elhagyta. Továbbvitte a családi hagyományt, végül mégis négy gyermeke lett, igaz, nem úgy, ahogyan a családja, vagy akár ő maga elképzelte. Nagyon jó apa, fiainktól a válás ellenére sem távolodott el.

Ez a kicsi lányka, aki itt sertepertél körülöttünk, már az új szerelemnek a gyümölcse. Nem akartunk közös gyermeket, egyikünk sem fiatal, és mindkettőnknek vannak gyermekei.

Ráadásul nem akkor, amikor ő kopogtatott. Építkezésünk, új otthonunk megteremtésének kellős közepén jött a sejtés, kisbabát várok. Így hát mégis, ismételt anyává válással méltó módon zárulhatott be az a kör, amely kiteljesíthette nőiségemnek ezt a vonatkozását.

Az élet azonban nem hasonlít azokhoz a mesékhez, amelyek így zárulnak: ... és boldogan éltek, míg meg nem haltak. A gondok, bajok, sőt, komoly megpróbáltatások jönnek-mennek az életünkben, mint az apály és a dagály áramlása. Kislányunk például koraszülöttként, 1,20 kg-osan jött a világra. Böven jönnek tehát a feladatok, ez nem változott, de én magam igen. Ma már nem riadok vissza semmitől, képes vagyok úgy tekinteni a gondokra, mint egy olyan segítségre, mely további fejlődésemet szolgálja. Ez adja az erőt is hozzá, és a hitet is, hogy bármi is jön, képes leszek úrrá lenni fölötte.

Fájdalmas kérdések tüzeiben

Emlékeim szerint magányos, szomorú gyerek voltam. Rossz gyermekkorom volt igen, annak ellenére, hogy nem volt bántalmazás, gondatlanság, semmi durvaság, sőt, még szerettek is a szüleim. A maguk módján. Mégis, olyan üresnek, sivárnak éltem meg, mint egy kietlen tájat, ahol az ember nem szívesen marad, és emlékeznie sincs miért rá.

Anyám szerintem szerelem nélkül ment hozzá apámhoz, aki mellett úgy néz ki, most már kitart élete végéig, de úgy láttam, hogy hideg, távolságtartó volt köztük a kapcsolat. Egyedüli gyerek voltam, és anyám nagyon féltett. Nem engedett sehova, nem barátkozhattam senkivel. Kárpótlásként semmit nem nyújtott. Hozott, vitt az iskolába, ellátott rendesen, de többre nem futotta a lelkierejéből. Valóban, beteg lett, skizofréniát diagnosztizáltak nála, amit ugyan gyógyszerekkel féken lehetett tartani, azonban mégis ennek a betegségnek az árnyékában éltünk mindannyian. Azt hiszem, anyám senki iránt nem volt képes mély érzelmekre, s talán ezért sérültem annyira, és ezért érzem azt a megfoghatatlan és kifejezhetetlen valamit ott mélyen belül.

Sajnos apámmal végképp nem volt semmi kapcsolatom. Távolságtartása, lelki, érzelmi kivonulása a családból nagy űrt hagyott bennem. Nagyszüleimmel kerültem csak igazán meleg és szeretetteljes közelségbe. Ezért is jelentett nagy törést az életemben, amikor nyolc éves koromban elköltöztünk. Az új iskolába, új környezetembe nagyon nehezen sikerült beilleszkednem, ezért tovább mélyült a magányom.

Anyám irányította az életemet. Ő határozta meg, hogy hova menjek középiskolába, és én engedelmesen tettem, amit ő jónak látott. Cukrász tanuló lettem, teljes közönnyel a krémesek és társaik irányában. Később a magam döntéseképpen leérettségiztem, és egy

nevelő otthonba mentem dolgozni. Úgy éreztem, az én igazi hivatásom valami segítő foglalkozás. Gyerekek között szerettem volna dolgozni, ezért pszichopedagógusnak készültem. Nappali tagozatra akartam menni, de szüleim nem járultak hozzá, ezért levelező szakon végeztem el az egyetemet. Egyébként a választásomba ekkor már nem szóltak bele a szüleim, de nem is kérdeztem, csak tényként közöltem.

Huszonegy éves koromban albérletbe költöztem. Korábban szerettem volna, de anyám azzal nehezítette a helyzetemet, hogy azt állította, az én elköltözésem az ő halálát jelentené. Mikor végre elszántam magam, kiderült, nem is lett belőle akkora földindulás, mint amire számítottam.

Mielőtt a férjemet megismertem, volt néhány kapcsolatom, de senki nem tudta azt a biztonságot nyújtani, mint amit mellette éreztem. Egy esküvőn ismerkedtünk meg, majd rövidesen összeházasodtunk. Mielőtt a gyermekvállalásra elszántam volna magam, elhatároztam, hogy rendbe teszem a lelkemet. Aggályoskodó, szorongó énem legfőbb problémája az volt, hogy vajon képes leszek-e jó anyává válni, vajon nem örökítem-e tovább azt a rossz mintát, amelyet én kaptam, és amit édesanyám is hozott magával. Pszichológushoz jártam, és úgy éreztem, valamennyire sikerült megküzdennem gyermekkorom felnőtt létemre is rávetülő árnyaival.

Kislányunk úgy született, hogy terveztük, akartuk őt. A várandósságomat végigkísérte az aggodalom, a szorongás azonban nem borított el, elboldogultam érzéseimmel.

Nagyon szerettem volna még egy kicsit, de várnom kellett, mert nem voltak még megalapozottak a körülményeink, és férjem is erre kért. Amikor végre zöld utat kaptam, bátran vágtam neki az új anyaságnak. Sajnos csak egy hétig tartott az örömünk, mert elvetéltem a magzatomat. Nagyon erős akartam lenni, akkor úgy gondoltam, ez csak úgy lehetséges, ha nem gyászolok, ha nem hagyom, hogy fájjon, hogy a kisbabám, aki alig volt pár hetes, nincs többé. Mégis, valami elszakadt bennem, elvette a sors tőlem azt a biztonságérzetet, hogy velem ez nem történhet meg. Megtörtént. Onnantól kezdve mintha egy láthatatlan tömeghez tartoztam volna, akiktől elvettek valamit, ami érzelmileg az övék volt. Még nem volt tapintható, nem volt látható, alig-alig felfogható, de mégis jelen volt egy kedves, borzongató, izgalmas, szorongással és reménnyel kevert érzésben.

Felmerült bennem, hogy van üzenete kisbabám hirtelen elvesztésének, lelki értelemben, hogy meg kell állnom, meg kell állnunk, ez egy figyelmeztetés, de igazán nem álltunk meg. A fájdalmat, a gyerek iránti vágyat vittem magammal, a félelmet, hogy nem lehetek terhes, a gyötrő kérdést, hogy alkalmas vagyok-e a gyermekvállalásra?

Az orvos által javasolt öt hónap várakozási idő letelte után úgy éreztem, készen állok egy új élet fogadására, és négy hónap múlva ez meg is történt. Kezdetben nagyon szorongtam, hiszen megingott biztonságomban újabb vetéléstől tartottam. Később megnyugodtam, főképpen, mert minden rendben haladt. Zökkenőmentes terhesség volt, a baba szépen növekedett, fejlődött, én pedig élveztem, hogy újra megélhetem ezt a csodát. Egy kis lény fejlődik bennem, és kilenc hónap óriási várakozás után megszületik egy egészséges, gyönyörű kisbaba. Nagyon vártam ezt a pillanatot, legszívesebben toltam volna előttem az időt, hogy végre láthassam, magamhoz öleljem. Férjem javaslatára Márknak neveztük el, és én azonnal magaménak éreztem a nevét. Márk evangéliuma jutott róla eszembe, és noha nem vagyok mélyen vallásos, azt gondoltam, Márkot a Jóisten küldte, és dolga van itt a Földön nálunk, és csak minden rendben lehet vele. Férjemmel, kislánnyal közösen tervezgettük a jövőt, boldogan szőttük ábrándjainkat. Úgy terveztem, nem fogom annyira félteni, mint a kislányomat, egészségesebb baba-mama kapcsolatunk lesz. Elhatároztam, hogy tanulok mellette, mert olyan munkát szerettem volna végezni a későbbiekben, ami az egész család életét kedvezően befolyásolja. Iskolában szándékoztam elhelyezkedni, hogy a délután és a nyár a gyerekeké lehessen.

Sajnos a várandósságom alatt sokat dolgoztam – ez is egy olyan dolog, amit még meg kell bocsátanom magamnak, és Márktól is bocsánatot kell kérnem –, pedig kislányom születésekor elhatároztam, hogy ha még egyszer babát várok, a kezdetektől nem fogok dolgozni. Mégis megtettem, erre több okom is volt: az anyagiak, a környezetem véleménye és a főnököm szempontjai. Azt gondoltam, végtére is a terhesség nem betegség, hanem egy más állapot, áldott állapot, nem ártok a kicsinek, ha dolgozom. Ma meg azt gondolom, egy betegen fejlődő babát a negatív hatások még inkább gyengíthettek, és én bizony igencsak stresszes munkát végeztem.

Én egy rendkívül szabálytisztelő ember vagyok, pontosan akkor mentem, és olyan vizsgálatokra, amikor, és amire kellett. Mindig mindent rendben találtak. A többdimenziós ultrahangra nem mentem, mert ide nem küldtek, magam pedig nem láttam szükségét. Ma már nagyon bánom, ha akkor felfedezték volna, hogy a kicsinek nincsenek rendben a veséi, talán előre fel lehetett volna készülni. Ez a „ha akkor, nem így, hanem amúgy”, még számtalan helyen felbukkan az elbeszélésben, hiszen szakadatlan újrajátszom a történet minden részletét magamban, és minduntalan azt vizsgálom, hogy hol történt a végzetes hiba, mintha ezzel a felismeréssel visszafordíthatnám az idő kerekét, és az új utat választva elkerülhetném ezt a szörnyű csapást, ami engem és családomat ért. Ültem egy gyorsvonalon, száguldott

velem a vonat, és én meghúzhattam volna a vészféket, ha tudtam volna, hogy meg kell tennem ezt a mozdulatot, és ha tudtam volna, hogy melyik pillanatban.

Nyolc hónapos terhes voltam, amikor festés utáni takarítást végeztem, és a kisfiam két furcsa nagyot rúgott a hasamban. Ez szokatlan mozdulat volt, sem kislányom, sem ő nem csinált még soha hasonlót. Ez megijesztett, szóltam a férjemnek, a nálunk tartózkodó barátainknak, telefonon a védőnőnek, sőt az orvosomnak is. Mindenki megnyugtatót, nincs semmi gond, ne képzeljek rémeket. Mivel mindenki ismert, hogy mindent túlszorongok, az a reflex alakult ki az engem körülvevő emberekben, hogy szakadatlan nyugtatgatnak. Ma már azt mondom, a szorongó ember panaszát is komolyan kell venni, és nem szabad elmenni a jelzései mellett!

Sikerült annyira eloszlatni az aggályaimat, hogy csak két nap múlva mentem el orvoshoz, mert akkor amúgy is esedékes volt egy vizsgálat. Itt felismerték, hogy a baba „be van szűkülve”, ezért további vizsgálatokra küldtek. Kiderült, hogy a magzatvíz felszívódott, és elkezdődött a baba elhalása.

A vizsgálatok közben az egyik orvos panaszkodott, amiért nem tud miattunk elindulni a teniszpartijára. Kisbabámmal a halál kapujában táncolva a hétköznapi élet problémái nevetségeseknek tünnek számomra, és mélyen megsebzett, hogy mások nem osztoznak az aggodalmamban. Tudod, számomra az orvosok rendkívül tiszteletreméltó emberek, soha nem hittem az ilyen történetekben, azt hittem túlzás vagy félreértés. Ha nem magam élem át, nem hiszem el, hogy lehetséges egy kisbabájáért rettegő anyára úgy tekinteni, mint a teniszparti elrontójára. És ilyenkor az ember annyira kiérzékenyült, védtelen, mint egy tátongó, nyílt seb. Hozzá kell tennem azonban, hogy leszámítva egy másik alkalmat, amit majd elmesélek, mindenütt együttérzően és segítően fordultak hozzám, így végső soron nem veszítettem el a hitemet az orvosok és ápolók emberségében.

Azonnal a műtőbe vittek, hogy császármetszéssel megmentsek a kisbabámat. Epidurális érzéstelenítést alkalmaztak. Félek az injekcióktól, féltem ettől a beavatkozástól, rettegtem az egészségtől, és rémült voltam a babám miatt. Minden olyan váratlan volt, gyors, és én sodródtam tehetetlenül valami vészterhes áradatban, arra, amerre az orvosok és a vizsgálatok tereltek.

Férjem velem sodródott egy darabig, de aztán a nagy rémületben nem is jutott eszünkbe azzal húzni az időt, hogy ő is bent lehessen a műtéten, így ő a folyosón várakozott. Kivették a babámat belőlem – azóta is szakadatlanul így fogalmazom meg, ami történt velem: elvették a babámat –, és felmutatták egy pillanatra. Ráncos kis öreg volt, de nagyon bájos. Az orvos igyekezett megnyugtanni: sovány, gyenge, de egészséges, nincs semmi baj. Elvitték, átszállították a koraszülött osztályra.

Rettenetes érzés, amikor a természet rendje szerint békésen haladó folyamat durván megszakad. Minden rendben ment, készültem megszülni a kisfiamat. És akkor természetellenes módon ki kellett tépni belőlem! Nem voltam erre felkészülve, és képtelen voltam lelkileg olyan gyorsan követni az eseményeket, mint ahogyan történtek. Ott voltam elakadva, a lelkemben még mindig a szülésre készülve, miközben már elvették tőlem a babámat. Üres méhemmel, és a várandósság alatt bensőmben felgyűlt természet adta ősi erővel még mindig szülni készültem. Bennem rekedt az igyekezet, tárgyát veszítette ez a hatalmas erő, és ez teljes valómban elbizonytalanított.

Mentem volna kisfiam után, de engem még négy napig nem engedett az orvos. Az ötödik napon végre átmehettem a koraszülött osztályra az én drága kicsimhez. Bár nekem előzetesen azt mondták, bármikor mehetek, itt mégis azt közölték velem, hogy rosszkor jöttem, nincs szoptatási idő. Azért megnézhettem őt egy pillanatra. Kicsike volt, és olyan, mint egy kis kínai öregember, ráncos, bölcs öreg.

Nagyon bíztam az erejében. Márk élni akart, ebben biztos voltam, ezt láttam rajta az első perctől, amikor kivették belőlem, és akaratosan felsírt, és ráncolta a homlokát, és ezt láttam később is.

Az elkövetkező napokban azonban a legváratlanabb hírekkel jöttek az orvosok, és valóságos bombatámadásnak volt kitéve ez a bizalom. Egyik nap azzal fogadtak, hogy nem kaphat enni, ugyanis valami bélfertőzése van. Akár napokig. Kétségbeestem, magamban azt gondoltam, fel kellene kapnom, hazavinnem, és a szeretetemmel, érintésemmel gyógyítani. Persze nem tettem, bár alig tudtam elviselni a gondolatot, hogy nélkülöznie kell szegénykémnek az életet jelentő táplálékot. A következő napon azt mondták, még sincs ez a bélprobléma, ehé. De nem örülhettem sokáig, mert akkor meg azzal álltak elő, hogy a koponyája puha, és vízfejűségtől kell tartani.

Ez is elmúlt, úgy tűnt nincs baj, de ezután az ultrahangos vizsgálaton ért egy örületes csapás. A vizsgálatot végző doktornő a jelenlétemben a következőket diktálta az asszisztensnőnek: bal oldali vese nem determinálható. Engem egy pillantásra sem méltattak, aki a hír hallatán úgy maradtam ott ülve, mint akit lándzsával döftek át.

Már szinte naponta kaptam valamit, mindig újabb és újabb labdákat dobtak fel, amiket le kellett volna ütönm. Csakhogy nem labda volt, hanem kő, és nem feldobták, hanem hozzám vágták. A közléseket semmi magyarázat nem követte, hogy a felmerülő betegség mi is lényegében, mik a gyógyulási esélyek, mire számíthatunk. Csak a hír, a maga iszonyatában, és kész, kezdheted a véget nem érő tántorgást a kétségeid között.

Közben pedig látni a gyermeked szenvedését! Egy alkalommal például, amikor éppen szoptatni mentem, akkor ültetett be egy kanült a kisfiamnak a doktornő. Fiatal volt, kezdő, nem sikerült neki. Az ápolónők sokkal rutinosabbak voltak, de senki nem mert elvenni tőle a feladatot. Újra próbálkozott a doktornő, végül sikerült ugyan, de a kisfiam annyira üvöltött, hogy lehetetlen volt megszoztatni.

A jobb oldali veséjének működését rendszeresen vizsgálták. Egyik nap negatív volt az eredmény, a másik nap pozitív, tehát nem lehetett egyértelmű képet kapni. Mégis, mégis eljött a nap, amikor azt mondták, ha egy utolsó ultrahangos vizsgálat negatív lesz, akkor hazavihetem. Elvittem a kijelölt időben, csalódásomra azonban azt mondták, nem vizsgálhatják meg, mert ahhoz az előző estétől nem szabadott volna ennie. Visszamentünk, és én megint azt gondoltam, hazaviszem, hiszen nincs ennek a babának semmi baja, minek ez a sok vizsgálat, bántás, hiszen sorra minden lehetséges betegségről kiderül, mégsem igaz. Felkapom, elviszem innen, ahol csak fájdalomban van része, vizsgálatokkal zaklatják, szurkálják, bántják. De persze nem vittem, hiszen vakon bíztam az orvosokban, a szakértelmükben, és a jó szándékukban.

Szerencsére kisfiam közelében lehettem, ott laktam a közelben, az anyák számára fenntartott szobában, bár csak szoptatáskor lehettem vele. Férjem és a nagyszülők látogatási tilalom miatt csak három hét után láthatták Márkot, kislányomnak viszont végig tilos volt bejönnie a kistestvérkéjéhez. Mindannyian türelmetlenül vártuk, hogy mikor mondják ki végre, hogy hazamehetünk.

És eljött ez a nap is egyszer, és én valósággal repültem haza drága kincsemmel. Az orvosok végül is azzal bocsátottak haza, hogy egy vesével lehet élni, és a kisfiúnk különben egészséges. Szépen szopott, és hízott is, hazatértünkör már majdnem három kiló volt. Én is, férjem is abban a hitben voltunk, ha lesznek is problémák még az egészségével, ezeken úrrá leszünk, és felneveljük fiúnkat.

Ő pedig úgy tért meg otthonába, mint fáradt vándor a messzi útról. Láthatóan megnyugodott, gyűrött kis arca kisimult, és egész kis lényét a békesség járta át. Éjszakánként jól aludt, nappal evett, aludt, mosolygott. Szoptatáskor nagy kék szemét rám függesztette, és ígéret, béke és valamiféle nagy tudás, bölcsesség sugárzott belőle. Már két hónapos volt majdnem.

Kezdtem felengedni a félelem jegéből, és kezdtem magamhoz térni.

Egyetlen hetet volt velünk. Egyetlen hétig volt teljesen a miénk. Hét napig élt a remény. A nyolcadik nap éjszakáján jól aludt, de hajnalban nem sikerült őt megszoztatnom, cumisüvegből viszont elfogadta az ételt. A következő etetés is problémás volt. Nézegettük,

figyeltük, nincs-e valami baj, de semmi határozott jel nem utalt arra, hogy beteg lenne. A keze hideg volt, ez aggasztott. Megmértük a lázát, ugyan 38 fok volt, de úgy tudtuk, ebből az értékből le kell vonni, így megnyugodtunk.

Volt egy különös pillanat: ahogy felsírt, váratlanul az erei felragyogtak, kék színe hirtelen élénkebben kiviláglott a bőréből. Ez ijesztő volt, de csak egy pillanatig tartott, azt hittem rosszul látok. Később kis panaszos hangot hallatott, kis sírás-félét. Sehol nem olvastam ilyen vészjelről, de később a kórházban megtudtam, hogy ha a baba magatartása megváltozik, azonnal vinni kell a kórházba. Ezt az egyszerű életmentő utasítást miért nem kaphattuk meg korábban?

A babanaplómat olvasva utólag sem látok benne semmi olyan bejegyzést, ami riaszthatott volna bennünket, pedig minden részletet gondosan feljegyeztem. Sem én, sem a férjem nem voltunk képesek meglátni, hogy Márk csöndesen haldoklik!

Mire végre bementünk a kórházba – csak a biztonság kedvéért –, addigra Márk arca szürkére váltott. A doktornő ránézett és azt mondta: Nagyon beteg vagy, kisbabám!

Hazamentem, és nekiálltam összekészíteni a holmijainkat, mert tudtam, megint több napos kórházi tartózkodásra kell felkészülnöm. Azt figyeltem meg az intenzív osztályon, hogy minden visszakerülő baba tíz napig marad bent, így az én fejemben is egy tíz napos intervallum volt. Ki is takarítottam, mert mindennel el voltam maradva, úszott a lakás.

Reggel már eszméletlenül találtuk Márkot, de fel sem fogtam. Olyan érzésem volt, mintha már nem ő lenne. Megsimogattam, és beszéltem hozzá. Képtelen voltam felfogni, hogy soha többet nem vihetem haza, hogy meg fog halni. Az orvos azt mondta, Márk nagyon beteg, súlyos szepszis lépett fel nála, szeretnénk-e papot hívni? Papot, minek? Nem értettem, a pap nem tud gyógyítani, és én csak a gyógyítására gondoltam. Nem tudatosodott bennem, mit is jelent valójában ez a mondat.

Következő szoptatáskor már halott volt a kisfiam. A halál oka fertőzés, amely szepszises sokkot okozott.

Valahogy hazatántorogtam, egyedül maradva a bennem feszülő anyai ösztönökkel, amelyek nem haltak meg gyermekemmel együtt, hanem tovább éltek bennem.

Éjszaka éberem feküdtem az ágyban. Adakozó, telt melleim, ölelésre tárt karom, szívem szeretete üzött kisfiam felé, és elindultam a sötét éjszakában, amerre őt reméltem. Majd kifosztott lélekkel visszatértem, és egy plüss mackót találtam, hogy ringatásra mozduló karjaim rémséges úrját kitöltsem.

És jöttek a kérdések, és jöttek, és jönnek még ma is, egy év után, és kínoznak. Vajon, ha hiszek a csodában, vagy egyszerűen abban az erőben, ami Márkkal összekötött, ha nem

hagyom egyedül az inkubátorban, ha érzi a simogatásomat, akkor visszajött volna hozzánk? Miért nem maradtam vele, képtelen vagyok megérteni magamat, hogyan bírtam otthagyni őt az utolsó óráiban, perceiben? Magára hagytam Márkot! Miért nem rázott fel valaki, hogy ébredjek fel, a kisfiamnak szüksége van rám?!

És jöttek az újabb kérdések... Vajon egy nagyon beteg kisbabaként éljen emlémben kisfiam, aki mindenképpen meghalt volna, vagy ha életben marad, szenvedéssel teli élet várt volna rá, vagy egy egészséges, kicsit beteg kisbabaként, akinek nem volt szerencséje, és egy szörnyű fertőzés a halálba taszította? Szeretném tudni, hol van nekünk, szülőknek a felelőssége. Vajon, ha felismerjük a vészjeleket, akkor Márk megmenekül, és meggyógyul? Ha látjuk, hogy Márk nagy bajban van, ha felfogjuk, és előbb bevisszük a kórházba, akkor megmenekül? Miért nem mertem feltenni az orvosnak a kérdéseimet, aki sietve mondta el a kórházból való elbocsátáskor a fontos tudnivalókat, miért voltam gyáva? A zsigereim miért nem üzentek a tudatomnak, a tudatom miért nem vette a vészjeleket? Elkerülhető lett volna kisfiunk halála, ha jobban felkészítenek a rendkívüli helyzetekre, ha egyáltalán tudjuk, hogy lehet rendkívüli helyzet? Vagy csak idő kérdése volt, hogy Márk itt hagyjon minket? Esetleg tanulhat valaki a történetünkből, meg lehet előzni az ilyen tragédiákat? Vagy előfordulnak ilyen fertőzések, és nincs mit tenni, tudomásul kell venni, és kész, ennyi? Vannak, akik szerint így volt szerencsénk, igaz ez? Szervedésre vagy gyógyulásra, az öröme lett volna nagyobb esélyünk? Ki válaszolhat nekem ezekre a kérdésekre?

Kislányomat ezek a kérdések gyötörték: ha senki nem akarta, hogy meghaljon Márk, akkor miért halt meg? Ha a doktor nénik látták, hogy vannak kis bajok, miért nem gondolták, hogy lehetnek nagyobb bajok is? Miért nem látták ők, és miért nem láttuk mi?

Kérdezem újra csak én, a sors miért akarta, hogy meghaljon Márk? Büntetés, figyelmeztetés, mert gőgösek, ostobák voltunk, azt hittük, ez velünk sosem történhet meg? Érezte talán – egy-egy kétségbeesett pillanatban –, hogy nagyobb volt a félelmem, mint a hitem abban, hogy minden rendben lesz? Érezte, hogy volt olyan pillanat, amikor képes lettem volna elengedni őt, mint hogy szenvedni lássam? Érezte, hogy csalódást, fájdalmat okozott nekünk azzal, hogy beteg kisbabaként született meg? Érezte, hogy félek, nincs erőm küzdeni érte, esetleg a szenvedését nézni évekig, kórházban élni vele? Érezte, hogy gyávák vagyunk a küzdelemhez, én, vagy az édesapja?

De miért nem érezte Márk azt is, hogy nagyon vágytunk rá, hogy akartuk őt, hogy ajándék volt számunkra, hogy a testvére is várta őt már évek óta? Miért nem érezte, hogy 1600 grammosan is, kicsi öregember kinézettel is kimondhatatlanul szeretetre méltónak láttuk? Hogy hittünk benne, hogy bárhová elvittük volna, ha kell, hogy fel akartuk őt nevelni,

akár betegen, akár egészségesen, ezt miért nem érezte? Miért nem értette a biztatásunkat, hogy haza akarjuk hozni, hogy mindentől meg akarjuk védeni, hogy szükségünk van a szeretetére, a bájos félmosolyára, az érintésére? Miért nem hallotta meg azt a belső monológomat, amikor húsz éves korában mesélem neki, hogy milyen küzdelmesen indult az élete, és lám, milyen erős, nagy fiú lett belőle! Miért nem hallotta meg barátaink, ismerőseink biztatását, a jelszót, amit kitaláltak: Hajrá, Márk!

Miért nem hittem jobban, miért nem imádkoztam többet? Hogyan lehetett volna megvédeni, mit kellett volna tennünk? És mit kell tennünk most? Mi a dolgunk a halálával, mi a feladatunk?

Ó, a kérdések meg csak jönnek továbbra is, masíroznak elő valami vége-nincs alagútból, és soha-soha nem fogynak el!

Márk hamvait a folyóba szórtuk. Úgy éreztük, ez felel meg legjobban érzéseinknek, ezt tudjuk legjobban elviselni. Az örökkön változó folyó vize vigye tova a hamvait, juttassa vissza őt a természet körforgásába, vagyis az életbe, mely így nélküle, de mégis vele mehet tovább.

Egy barátnóm, aki nem tudott eljönni a temetési szertartásra, a következő Márai verset küldte el sms-ben:

Egy kisgyermek halálára

*Mi is maradt belőle? A neve,
hajának illata a hajkefén,
egy micimackó, halottlevele,
egy véres rongy és ez a költemény.
Nem pörölök. Élek és hallgatok,
most angyal ő, ha vannak angyalok.
De itt lent minden unt és ostoba.
Nem bocsátom meg. Senkinek, soha.*

Én is ki akartam írni magamból a fájdalmat. Írtam naplót, és írtam leveleket. Meg akartam írni Márknak, hogy mennyire fáj, hogy itt hagyott minket. Meg akartam írni a dühömet az orvosoknak, leginkább a terhes ultrahangot készítő szonográfusoknak, akik nem vették észre Márk veséinek rendellenességét. Meg akartam írni a világnak, hogy tanuljanak a tragédiánkból, hogy szembesüljenek halandóságukkal és az élet értékeivel.

Csak nyolc napot élt velünk, mégis, kimondhatatlan nagy űrt hagyott maga után, s a legfájdalmasabb, hogy ezt az űrt senki, és semmi nem töltheti be sohasem. Bármeddig élek, mindig hiányozni fog. Ha Boglárka nevet, az jut eszembe, ha ő nevetne, az hogy csengene, ha rendetlen, hogy ő milyen kis zsvány lenne, ha nem eszik, Márknak milyen étvágya lenne, és a sort lehetne sorolni véges-végig. Vagy például egy pillangóról, egy méhecskéről, darázsról is ő jut eszembe. Ilyenkor mélyen igen nagy dühöt érzek azok iránt, akik nem érzik, milyen drága kincset kaptak az élettől gyerekeik képében, hogy bántják, megalázzák őket, tehernek élik meg saját gyerekeiket, türelmetlenek velük. S tudom, mi sem vagyunk türelmesek mindig Boglárkával, és tudom, több időt kellene vele tölteni. De erre is Márk tanít meg, fokozatosan. Pedig mi akartuk őt tanítani, megmutattuk volna neki a világot, együtt szerettük volna, együtt örültünk volna neki. Helyette együtt sírunk, együtt megyünk ki a „sírjához”, a folyóhoz, és együtt nézünk fel az égre, reá gondolva.

Hiszen mindig itt lesz velünk. Sokkal szomorúbbnak látom a világot, hogy ő fizikai valójában nincs itt, és mégis szebbnek, hogy a két hónapot átélhettem vele. Megismerhettem a mosolyát, a bőre illatát, a kézszorítását – különösen mikor szopott. Előttem van az a mély tekintete, mintha mindent tudna a világról. Valami földöntúli bölcsesség áradt belőle, és mély szomorúság, mintha azt akarta volna mondani nekem: „Anyá, én túl jó vagyok erre a világra, és túl védtelen, de megajándékozlak a tekintetemmel, a mosolyommal, a sírásommal, a szám erejével, amikor a tejet adod nekem, a szenvedésemmel. Mindezt azért, hogy képes legyél más szemmel nézni a testvéremre, apára, a világra, és képes legyél elfogadni magadat is olyanak, amilyen vagy. Félénknek, néha gyáván lázadónak, aki nehezen tudja vállalni önmagát, jóra és őszinteségre törekvő, de sokszor lusta, önző, hiú, és néha talán másokat bántó, kritizáló ember, akit magadban nem szeretsz. Cipeled gyermekkorod vélt vagy valós sérelmeit, tudattalanodba rejtve fájdalmakat, titkokat, gyűlöletet, dühöt, amit azok iránt érzel, akik becsaptak, pedig te szeretted őket, és hittél bennük. És ez elsősorban az édesanyád, aki nem tudott szeretni, és ennek a hiányától szenvedsz ma is. De tudnod kell, hogy te képes vagy szeretni, hiszen ezt te is tudod, és ennek örülni kell. Ugyanakkor el kell fogadnod magadban a dühöt, a gyűlöletet, vagy akár a gyilkos indulatot is, hiszen az is a részed, tehát nem tagadhatod meg önmagadban.”

Természetesen ezek az én gondolataim, de hogy képessé váltam önmagamba nézni, és hogy képessé váltam arra, hogy legalább önmagamnak ne hazudjak, az annak az útnak köszönhető, melyet Márkkal való szenvedésben együtt jártunk be. Márk nagyon sok mindenre megtanított, és úgy érzem, még nagyon sok mindenre meg is fog tanítani. És amin a legjobban

csodálkozom, közelebb vitt Istenhez, akihez már gyermekkorom óta keresem az utat, bár még mindig nem vagyok hozzá elég közel.

Most az jutott eszembe, hogy amikor kimentünk Márkhoz a folyó partjára, és néztük a tovaúszó vizet, Boglárka megkérdezte, hogy sírok-e vagy nevetek? És tényleg, szó szerint sírtam és nevettem egyszerre, mert a kislányom ott bohóckodott mellettem, de sírtam, mert a kisfiunk soha-soha többé nem lehet már velünk!

Fiammal közös életművünk

Én mindig az anyaságra készültem. Azt mondtam, nem is akarok semmilyen foglalkozást választani, mert az én hivatásom az anyaság lesz, sok gyermekem lesz, akár tíz is.

Első férjemmel a HÉV-en ismerkedtünk meg. Tizenöt éves voltam, amikor felfedeztük egymást, és vagy két éven keresztül csak tekintgettünk egymás felé, ha sikerült egyszerre utaznunk. Ő mindig igyekezett a közelemben ülni, hogy láthassuk egymást, majd követett hazáig. Hát így kezdődött a szerelmünk.

Mindketten fiatalok voltunk, amikor összeházasodtunk, és még akkor is, amikor várandós lettem. Valójában nem akartunk még gyereket, különösen Nándi nem, csak elfogadtuk, ha már így alakult.

Hat hónapos volt a baba a pocakomban, amikor egy este türelmetlenül vártam haza a férjemet. Aggódtam a fűtésünk miatt, mert a kályhánkhoz csak este kilencig lehetett olajat vásárolni, akkoriban addig volt nyitva a közeli benzinkút, és ez Nándi dolga lett volna. Miután hiába vártam, felkerekedtem, hogy nehogy fűtés nélkül maradjunk éjszakára. Nem vettem tele a kannát, hogy haza tudjam vinni, de így is nehéz volt a hosszú úton cipelni. Mire hazaértem, éreztem, nem tett jót nekem és a babámnak ez a cipekedés. Éjszaka valóban megindult a szülés.

Kisbabánk másfél kilós volt, amikor megszületett. Egy hétig élt, lejártam hozzá az intenzív osztályra, mígnem agyvérzés következtében meghalt.

Ez egy igazi, hosszú gyász volt, olyan klasszikus, tudod, végigmentem mindenem, amin csak lehetséges, ahogyan az le van írva.

Aztán egyik gyászból estem a másikba, mert a férjem elhagyott. Azt mondta, ő még fiatal, alig élt, és szabadon szeretné élvezni az életet. A tárgyaláson azt hozta fel ellenem, hogy nem vigyáztam magamra, azaz a babánkra. Amúgy nem vagdalkoztunk egymásra, neki is csak ez az egy megjegyzése volt, ez azonban mélyen megsebzett.

Három évig tartott, amíg sebeim úgy-ahogy begyógyultak. Ekkor kezdtem ismét kinyílni a világ felé, és ekkor talákoztam leendő második férjemmel. Egy táncos rendezvényen ismertem meg Mártont, a több nyelven beszélő, művelt férfit, akinek azonban az érzelmi élete igen szegényes volt, de ezt csak jóval később ismertem fel.

Házasságkötésünk után egy évvel kisfiunk született. Én nagyon hamar rádöbentem, hogy valami nincs rendben a kisbabánkkal, de az orvosok egyértelműen cáfolták az aggodalmamat. Csak két éves korában tudtuk meg, hogy halmozottan sérült a gyermekünk. Addig folyamatosan azzal áltattak a gyermekorvosok, hogy minden rendben, felesleges a nyugtalankodás, majd minden átmenet nélkül a másik véglettel kellett szembesülnöm: Marci soha nem lesz szobatiszta, soha nem fog járni és beszélni.

Férjem nehezen fogadta el ezt a helyzetet. Azt mondhatom, az évekkel később bekövetkezett válásunknak is ez a számára feldolgozhatatlan családi csapás volt az elindítója. Én magam, miután magamhoz tértem az első sokkból, teljes szívvel Marci tanítása, fejlesztése felé fordultam, és nem adtam fel a reményt, hogy az adott lehetőségeken belül maximális eredményt érjünk el. És valóban, szemben a súlyos orvosi jóslattal szemben, Marci tud járni, és egyedül végzi a dolgát. Tény azonban, hogy nem tanult meg beszélni, és nem képes az önálló életre.

Bár igen lekötött a Marcival való foglalkozás, kistestvér születéséről nem mondtunk le. Nem is sejtettük, milyen megpróbáltatások várnak ránk! Amikor megtudtuk, hogy Marci halmozottan sérült, akkor én éppen várandós voltam, utolsó hónapban már, és az adott némi reményt, hogy testvére lesz, aki majd bizonyára nem hagyja magára, ha mi már nem leszünk. Sajnos nem így lett. Az elkövetkező években négy gyermekünk született, és mind a négy meghalt a születését követő egy héten belül! Pontosabban, egyikük már három napja halott volt, amikor szörnyű fájdalmak közepette megszülettem. Terhességeimet gond nélkül kihordtam, a babák egészségeseknek tűntek, virgoncan rugdostak a hasamban, mindig úgy tűnt, nincs semmi gond, majd sorban meghalt valamennyi.

Mind kisfiú volt, ezért felmerült a gyanú, hogy valamiféle olyan betegségről lehet szó, melyet a fiúk hordoznak, de később fényt derült a magyarázatra. A gyermekek halála egy egészen banális okra vezethető vissza: mivel minden esetben nyitva volt a méhszáj, ezért mindannyiszor vírusfertőzés betegítette meg a magzatokat.

A szülések után senki nem mondta, hogy a kisbabáimmal valami nincs rendben, az orvos vagy a szülésznő nem tájékoztatott a betegségükről, de én minden esetben éreztem, hogy baj van, folyton sírtam a kórházban, és aggódtam és gyötrődtem, míg aztán véget nem

ért a bizonytalanság őrjítő érzése, hogy helyet adjon a még elviselhetlenebb bizonyosságnak: meghalt a gyermekem!

A negyedik kisbabám elvesztésénél például az orvos még akkor is biztatni próbált, amikor én már tudtam, hogy meghalt. Ez a kisfiú másfél kilogrammal született, ennyivel már maradnak életben babák, hát nagyon reménykedtem. Átszállították egy másik kórházba, egy koraszülött osztályra. A férjem megnézte őt, majd elmondta nekem, hogy bár nem kellene megmondania, de azt állítják az orvosok, hogy a babánknak nem sok esélye van az életben maradásra. Amikor meghalt, akkor is azt mondta, nem szabadna elmondani, de elmondja. Sírtam, és sírtam, és akkor is sírtam, amikor a szülész másnap mellém ült, és vigasztalt, hogy a kisbaba meg fog erősödni, minden rendben lesz. Én pedig már tudtam, hogy meghalt, és úgy hallgattam az orvos szavait.

Újra, és újra átélni azt, ami egyszer is alig elviselhető: rettegés, bizonytalanság, és a szörnyű hír: meghalt!

Otthon már nem tartott olyan sokáig a szenvedésem, az első kisbabám elvesztése utáni mély gyászt már soha többé nem éltem át. Férjemmel nem tudtam megbeszélni a minket ért tragédiákat, ő elzárkózott a beszélgetések elől, ugyanakkor szeretettel felém forduló barátok vettek körül, így nekem mindig volt valaki, akinek kifejezhettem az érzéseimet. Ez sokat segített, mégis azt gondolom, van itt nekem még feldolgoznivalóm, ezek a könnyű gyógyulások mégiscsak azt üzenik nekem, nem mertem igazán átélni a gyászom fájdalmát, nem akartam, hogy valaha is még egyszer át kelljen élnem azt a rettenetet, amit első gyermekem elvesztése okozott. Sok év után nemrég – szintén barátaim támogatásával –, elvégeztem egy rítust elveszített gyermekeim emlékére. Őt szál rózsát dobtam a Dunába egy hídról – mindegyik elveszített kisbabámnak egyet –, így próbálva elbúcsúzni tőlük. Tudod, ők mind a kórházban maradtak, nincs sírjuk, soha nem történt meg egy méltó búcsúzás, és nincs helye az emlékezésnek. Megpróbáltam pótolni ezt, de még mindig úgy érzem, van mit kezdenem a bennem rekedt fájdalommal.

Marci fiunkkal kapcsolatos gondjaimat is mindig a barátaimmal beszéltem meg, mert férjem valahogyan szégyellte, vagy hogy is mondjam, személyes kudarcként élte meg, hogy sérült gyermekünk van. Ezen az évek múlása sem segített, képtelen volt valóban elfogadni Marcit, annak ellenére, hogy azért megszerette őt.

A sorozatos gyermekhalál után feladtuk a vágyunkat, hogy szüljek még, ám a kistestvér utáni vágyat nem, ezért örökbefogadási kérelmet nyújtottunk be. Évek múltán lehetőségünk adódott két iker kislány örökbe fogadására, őket azonban férjem elutasította a származásuk miatt.

Később Márton titokban, a kapcsolatai révén kijárta, hogy kapjunk gyermeket. Nekem nem szólt előre, csak amikor értesítettek bennünket az újabb lehetőségről. Egy 2,5 éves kisfiút ajánlottak számunkra, aki mindössze nyolc kg volt, nagyon kicsike, nem beszélt, nem járt. Az ismerkedési időszakban csak én látogattam, fél évig jártam hozzá. Márton egyszer megnézte, többet nem foglalkozott vele.

Közvetlenül azután, hogy megkaptuk a kisfiút, Márton elhagyott, a barátnőjéhez költözött, így egyedül maradtam a két gyerekkel. Gáborka olyan fokon volt kiéhezve a szeretetre, hogy fél éven keresztül nem lehetett letenni, valósággal rám volt tapadva, úgy végeztem minden munkát, úgy aludtam – félig ülve –, hogy egy hordozókendővel magamhoz erősítettem őt. Csak így érezte magát biztonságban, csak ez nyugtatta meg őt, az addig elszenvedett nélkülözések után. Én ezt az igényét maximálisan megértettem, és alkalmazkodtam hozzá, ám igen megviselő időszak volt ez számomra, úgy fizikailag, mint lelkileg. Közben természetesen Marcit is el kellett látnom, akinek szintén nagy megpróbáltatást jelentett a számára betolakodóként megjelenő kistestvér.

Férjemmel hivatalosan is elváltunk, így teljesen magamra maradtam a két problémás gyermek nevelésében. Márton a tárgyaláson azzal képesített el, hogy azt állította, én tudtam, hogy csak olyan babákat tudok szülni, akik nem maradnak életben, vagy amelyik megmarad, az is sérült lesz, de eltitkoltam előle. Mit is mondhattam volna erre a képtelen vádra?

Marcit tíz éves korában olyan intézetbe adtam, ahol a gondozásán kívül megfelelő fejlesztésben is részesült. Természetesen a hétvégeket itthon töltötte. Gáborka lassan összeszedte magát, megerősödött fizikailag, és behozta a szellemi lemaradását is. Kifejezetten okos srác, az iskolában kiváló eredményeket ért el. Nagyon szoros anya-gyermek kapcsolat volt köztünk, mégis megtörtént, hogy Gáborka tizennégy éves korában elhagyott. Az apja unszolására végül hozzá költözött. Találkozni nem volt módunk, illetőleg én nem is erőltettem, mert bíztam abban, hogy visszafordul még ez a helyzet. Telefonbeszélgetéseink alkalmával azonban szomorúan tapasztaltam, hogy Gáborka egyre ridegebb lesz velem. Ma már nagykorú, és egyedül él, mert megromlott a kapcsolata volt férjemmel és az új társával, és elhagyta őket. Annyit tudok róla, hogy átmeneti kilengések után főiskolára kezdett járni. Ami ebben a történetben vigaszt nyújt számomra, az hogy meggyőződéssel hiszem, hogy az a sok törődés, gondoskodás, nagy-nagy szeretet, amivel én nevelgettem Gáborkát, és az a szoros kapcsolat, ami létrejött közöttünk, az a tizenkét év, amit szeretetben, elfogadásban velem töltött, az megadta számára azt az alapot, hogy felnőttként egészséges lélekkel élhesse életét. Azt gondolom, ez a lényeg. És még az sem lehetetlen, hogy egyszer majd megkeres engem.

Válásom után szintén a barátoknak köszönhettem, hogy talpon maradtam, hogy képes voltam akkora energiákkal nevelni fiaimat. A boldogság elkerült egy ideig, de azután megismerkedtem egy nálam pár évvel fiatalabb férfival, akivel nyolc évig tartott a kapcsolatunk. Azért lett vége, mert neki nem volt gyermeke, és érthető módon nagyon szeretett volna, én pedig nem vállalkoztam már újabb szülésre. Sokat kérlett, próbált rábeszélni a gyermek vállalására, de én hajthatatlan voltam. Egy alkalommal azt mondtam, ha még egyszer szóba hozza ezt a kérdést, el kell válnunk egymástól. Olyan erős volt benne a gyermek utáni vágy, hogy ismét előállt a kérésével, és én jobbnak láttam szakítani vele, hogy ezzel lehetőséget teremtsék neki az újrakezdéshez. Úgy is lett, évek múlva megnősült, teljesült a vágya, két gyermeke van.

Marci problémáján keresztül megtapasztaltam a sérült gyermekek és szüleik gondjait, szembesültem azzal a félelemmel, hogy az ilyen gyermekek csak addig vannak biztonságban, amíg a szüleik élnek, és képesek gondozásukra. Minden szülő aggodalommal gondol arra, vajon mi lesz, ha ő már nem lesz? A társadalmi gondoskodás kevés, illetőleg sokszor nem a megfelelő színvonalú. De felismertem azt a problémát is, hogy a sérült emberek élete egy ilyen intézetben vagy otthon céltalanul telik, és még azok a képességek, készségek sincsenek használva, melyeknek a birtokában vannak. Az érzelmi életük is beszűkül, hiányzik a munka öröme, a hasznosság érzése, a sikerélmény, a napi teljesítmény öröme, mindazok, amikben a tevékeny, egészséges emberek részesülnek.

Sokat törtem a fejem egy olyan intézmény létrehozásában, amely megoldja ezeket a nehéz kérdéseket. Évtizedes munkával létrehoztam ezt az intézményt, amelyet itt láthatsz. A különböző műhelyekben – kerámia, szövő, gyertyaöntő – láthattad, milyen intenzív munka folyik, azaz lehetséges bevonni, munkára fogni ezeket a fiatalokat. Képzett gondozók, pszichológusok foglalkoznak velük, szakszerű képzés és termelőmunka folyik. Jelenleg a családok házak létrehozásán dolgozunk.

Ez az életfeladat leköti minden energiámat, évek óta napi 12-16 órát dolgozom. Nehéz, de gyönyörű munka, és ahogy látom az eredményt, ami lassan, véres veríték árán mégiscsak megszületik, kárpótol mindenért.

Az egyedüllétnek megvannak az előnyei is, és én élvezem ezt a függetlenséget. Nem mondom, hogy nem vágyom egy társra, de nem szenvedek az egyedüllétől, hiszen tartalmas, kreatív életet élek, barátok vesznek körül, és fontos céljaim vannak, amelyeknek a megvalósításán nap, mint nap nagy erőbedobással munkálkodom. Az egészségi állapotom igen rossz, több súlyos betegséggel is küszködöm, aggódhatnék az életem miatt, de valahogy bízom a saját erőmben ezen a téren is, és nem adom meg egykönnyen magam.

Azt is tudom, mi a motorja ennek az energiának. Marci egyszer súlyosan megbetegedett, élet-halál közt lebegett hetekig. Feltettem a kérdést magamnak, vajon csinálnám-e tovább az intézményt, ha ő nem lenne? Lenne-e erőm, bátorságom, kitartásom ebben a gigantikus munkában? A válasz: Nem! Felismertem, hogy ezt mi ketten csináljuk, mi együtt vagyunk csak érvényesek, mi ketten hoztuk világra ezt a művet, kettőnk közös alkotását láhattad itt. Azon is töprengtem, a kisbabáim elvesztésének van-e szerepe abban, hogy az életem ebbe az irányba ment, hogy egy ekkora feladatra vállalkoztam. Nem tudom, csak azt sejtem, így kellett lennie, hogy ketten legyünk Marcival. Ő az egyetlen gyermekem, aki a puszta létezésével táplálja belém azt a hajtóanyagot, amely minden egyes napon újult erővel lát el, így képes vagyok minden elképesztő akadályt legyőzni, és rendületlenül haladni a kijelölt úton.